

Rätten till yttrandefrihet och en personlig sfär

—

Gammal skåpmat eller en framgång som måste återerövas på nytt?

En rapport skriven av: Christian Krekula, Benny Lindholm och Hedwig Kastenholm

Sammanfattning

Skyddet för den enskilde individens integritet har seglat upp som en vår tids hetaste politiska frågor. Debatten kretsar kring flera olika dimensioner, dels en rättspolitisk, dels en dimension som appellerar mer till en kombinerad rättighetstradition av medborgerliga rättigheter och mänskliga rättigheter. Vi vill i denna rapport belysa hur och varför ett starkt integritetsskydd borde vara av stor vikt utifrån det ideologiska liberala perspektivet. Genom att mer i detalj konkret resonera kring tre fall: registerhantering, kameraövervakning och den nya FRA-lagen visar vi hur man, från ett frihetligt perspektiv, kan resonera kring dessa frågor. Vårt resultat visar entydigt att det har skett ett misslyckande vad gäller värnandet om den enskilde individens rätt till en skyddad personlig sfär fri från godtyckligt inblandande. Vårt centrala budskap med rapporten är att det bör tas ett helhetsperspektiv i samtliga frågor som området innefattar, där rätten till personlig frihet sätts i första rummet och där endast väldigt starka skäl att frångå den principen ska råda.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Frihetliga landvinningar – dess historia och dess bärande fundament	2
2	Den förlorade integriteten?	5
2.1	Den teknologiska utvecklingen som motor – den registrerade verkligheten	6
2.1.1	Problembilden	6
2.1.2	Lagstiftningen	7
2.1.3	Förslag	7
2.1.4	Sammanfattning	8
2.2	Rädslan som motor – teknologin som ett kränkande verktyg	8
2.2.1	Problembild	8
2.2.2	Kameraövervakning	9
2.3	FRA-lagen	11
2.3.1	FRA-lagen och skyddet för den personliga integriteten	12
3	Avslutande ord	14
4	Referenser	15
4.1	Tryckta källor	15
4.2	Källor från Internet	15

1 Inledning

Skyddet för den enskilde individens integritet har seglat upp som en vår tids hetaste politiska frågor. Debatten kretsar kring flera olika dimensioner, dels en rättspolitisk, dels en dimension som appellerar mer till en kombinerad rättighetstradition av medborgerliga rättigheter och mänskliga rättigheter. Oavsett vilket begrepp, kopplat till den sistnämnda dimensionen, som lyfts fram av kritikerna till ytterligare integritetsinskränkningar vilar de på en idé att vi alla har rätt till ett skyddat privatliv.

Vi vill i denna rapport belysa hur och varför ett starkt integritetsskydd borde vara av stor vikt utifrån det ideologiska liberala perspektivet. Vi vill även koppla ihop detta perspektiv med verkligheten genom att peka på var uppenbara frånsteg från det liberala perspektivet har gjorts och hur vi kan vända på denna utveckling.

Rapporten är viktig av flera anledningar. För det första, utan ett ideologiskt kompass i dessa frågor kan flera av de vinster mänskligheten vunnit i form av individuella mänskliga fri- och rättigheter, som exempelvis yttrandefrihet, riskera att på sikt urholkas och i värsta fall gå förlorade om marschriktningen inte pekar åt rätt håll.

För det andra, om politiska partier, oavsett ideologisk tillhörighet, ska kunna erbjuda ett trovärdigt alternativ för den allt mer växande missnöjesrörelse mot etablissemangen, måste de också vara pålästa och kunniga i frågor som ofta kan framstå som tekniskt svåra i sin tillämpning. Uppstickaren Piratpartiet visade om inte annat i Europaparlamentsvalet att det finns stora väljargrupper som är villiga att överge de traditionella maktstrukturernas retorik. För den som vill förstå, och därför inte avfärda detta röstningsbeteende som enbart substanslöst kritiserande av det etablerade, borde därför läsa denna rapport med en stor portion nyfikenhet.

För det tredje, dagens integritetsdebatt fixeras ofta vid statens relation till individen. Vi belyser även debatten från ett vidare perspektiv där individens skydd för en personliga sfär även är viktig på den arena som brukar tillskrivas till det civila samhället.

Om du är intresserad av att veta varför det är viktigt att ta ett helhetsgrepp för det personliga integritetsskyddet genom att erkänna varje individ rätten till sin egna privata sfär - om du vill veta hur initiativet för en sådan utveckling kan tas tillbaka, är denna rapport ett försök till ett avstamp i den riktningen.

1.1 Frihetliga landvinningar – dess historia och dess bärande fundament

Jag delar inte dina åsikter men jag är beredd att dö för din rätt att uttrycka dem
Voltaire

Yttrandefrihet är ett av de bärande fundamenten i det teoretiska tankegodset som oftast, historiskt, tillskrivs liberalismen och dess olika tänkare samt implikationerna av dess innebörd. Argumenten för yttrandefrihet och rätten till en personlig sfär kan lyftas fram från flera aspekter. För den filosofiskt och historiskt intresserade har kanske främst John Stuart Mills argumentation för yttrandefrihet blivit den mest citerade. Mill skrev i sitt numera klassiska verk, *Om friheten* (1859), att människor ska få uttrycka vilka åsikter de vill därför att de dels kan ha rätt och då tjänar vi alla på att få mer kunskap, dels att även om de har fel kanske det finns någonting i deras idéer och kritik som ger oss mer kunskap, och även om de inte skulle ha rätt i någonting eller inte har någonting att lära oss, så gör deras uppträdande i debatten att vi bemöter dem och tänker över våra egna åsikter. Det sistnämnda får alltså konsekvensen att vi blir mer säkra på våra åsikter genom att våga låta andra kritisera oss.

Mill gav också en del tydliga svar på frågan varför individuell utveckling kräver frihet från stat och kollektiv i förhållande att tillåtas att uppfylla sina egna preferenser. Enligt Mill är friheten från att tvingas till kollektiv anpassning en förutsättning för att individen ska kunna fungera, förstå verkligheten och agera efter egna principer. Med detta följer att individen självständigt måste få pröva sina krafter, hitta på nya sätt att lösa problem och leva sitt eget liv efter eget förnuft.¹

Möjligtvis kan Mills argumentation sägas ha vunnit då åtminstone den svenska regeringen menar att en grundläggande tanke bakom yttrandefriheten är att medborgarna skall kunna ta del av en mångfald av åsikter gällande alla de frågor som vi fattar gemensamma beslut om. På sin egen webbplats, som behandlar mänskliga rättigheter, skriver regeringen att ”yttrandefriheten brukar beskrivas som viktig för demokratin för att den möjliggör att information kan spridas fritt, och därmed får medborgare och beslutsfattare bättre möjligheter att komma fram till välgrundade beslut.” Man menar också att yttrandefriheten kan sägas fylla en mer kritisk funktion genom att välinformerade medborgare samt fria massmedier ges goda möjligheter att granska och uttala sin mening om hur den offentliga makten utövas.² Närheten till Mills argumentation är väldigt träffsäker.

---

¹ John Stuart Mill, *Om friheten* (1859), Natur och Kultur 1984.

² http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=20&module_instance=3&action=pod_show

Ett annat sätt att förhålla sig till, och argumentera för yttrandefrihet och rätten till personlig frihet, är genom att följa den engelske filosofen John Lockes mer naturrättsliga argumentation för individuella friheter. Den naturrättsliga argumentationen kan sammanfattas till att en människa är berättigad till vissa friheter just på grund av sin mänskliga natur. Enligt Lockes idé om naturrättsliga friheter, som han proklamerade för århundradet före Mill, har inte makthavare myndighet över människors tro, tankar eller religion. Genom att fastställa att rätten till liv, frihet och egendom måste vara okränkbar på grund av att människan, i sitt naturtillstånd, alltid bär på dessa rättigheter bör därför inte friheter som: tryck-, religions- och yttrandefrihet vara förhandlingsbart i ett samhälle styrt av dessa insikter enligt Locke.³

Genom att följa Lockes tradition kan det därför sägas att skyddet för grundläggande friheter, till skillnad från Mill inte handlar om att säkerställa dess goda konsekvenser, utan främst för att individen är bärare av dessa rättigheter enbart genom att finnas till. Ett annat sätt förhålla sig till detta är att gå med på att det finns objektiva och universella mänskliga rättigheter som inte bör vara kränkbara just på grund av att rättigheten härleds ur själva existensen av människans egna natur. Regeringens skrivning på sin webbplats kopplat till yttrandefrihet som just en sådan rättighet stärker denna bild då de skriver att yttrandefriheten är ”en individuell rättighet som ger den enskilde individen rätt att uttrycka sina åsikter och att kommunicera med andra.”⁴

Rätten att föra fram sina åsikter utan begränsningar eller någon typ av bestraffningar finns också, numera, inskrivet som en av de bärande universella mänskliga rättigheterna. Under artikel 19 av FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna slås det fast att: ”Envar har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet för envar att utan ingripanden hysa åsikter och frihet att söka, mottaga och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser.”⁵

Även Europakonventionen lyfter fram denna rätt genom att exempelvis slå fast att ”var och en har rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens” och att ”var och en har rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser”. Samtidigt går det också att läsa i Europakonventionen att ”eftersom utövandet av de nämnda friheterna medför ansvar och skyldigheter, får det underkastas sådana föreskrifter, villkor, inskränkningar eller straffpåföljder som är föreskrivna i lag och som i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till statens

---

³ Locke, John, *Two Treatises of Government*, 1689.

⁴ http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=20&module_instance=3&action=pod_show

⁵ <http://boes.org/un/swehr-b.html>

säkerhet, till den territoriella integriteten eller den allmänna säkerheten,”⁶ En motsättning mellan begreppen respekt för privatliv och åsiktsfrihet kontra inskränkningar av de samma med hänsyn till statens säkerhet kan således uppenbart skönjas i Europakonventionen.

Dessa, till synes balanssökande, skrivningar där yttrandefriheten kan kringräddas med hänsyn till ”statens säkerhet” och den ”allmänna säkerheten” kan också spåras i den svenska grundlagen och vad den möjligtvis är på väg att förändras till. I regeringsformen går det att läsa att yttrandefriheten är garanterad genom att det finns en lagstiftad rätt till ”frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor”. Även rätt till personlig integritet grundlagsfästs då ”varje medborgare skall i den utsträckning som närmare anges i lag skyddas mot att hans personliga integritet kränkes genom att uppgifter om honom registreras med hjälp av automatisk databehandling”.⁷ I den nya grundlagsutredningen (SOU 2008:125) som lämnades över till justitieminister Beatrice Ask, 2008, föreslår det däremot att yttrandefriheten och informationsfriheten får ”begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskildas anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott.”⁸

För den uppmärksamme är det alltså tydligt att finns en tydlig motsättning, möjligtvis också växande, mellan de historiskt och filosofiskt bärande fundamenten kopplat till individuella rättigheter kontra rätten att för staten inskränka dessa friheter med hänvisning till att inblandningen legitimeras med olika skäl som exempelvis ”rikets säkerhet”. Frågan är om det finns fler sådana exempel som kan peka på detta motsatsförhållande där den ideologiskt medvetna frihetsvännen bör vara på sin vakt? Vi ämnar därför att gå vidare i denna rapport genom att redovisa den utveckling och de områden där vi menar att uppenbara individuella frihetsinskränkningar av den personliga integriteten och individens frihet kan hålla på att kringräddas.

---

⁶ www.manskligarattigheter.gov.se/.../file.../europa_501104.pdf

⁷ http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended_6074.aspx

⁸ SOU 2008:125 Del två, s. 658. <http://www.grundlagsutredningen.se/>

2 Den förlorade integriteten?

Den koppling mellan rätten till personlig integritet och samhällets behov att göra inskränkningar i densamma som skissats ovan, är i allra högsta grad aktuell även idag. Inom en rad olika områden, de flesta anslutna till vår egen vardag, får vår personliga frihet stryka på foten för en större nytta. Med en tydlig utilitaristisk retorik och tankegång beslutar man att rätten till exempelvis säkerhet eller ett gott företagsklimat är viktigare än individens rätt till personlig integritet.

Detta är troligtvis inte på något sätt en medveten utveckling. Man har med stor sannolikhet inte sökt skära rätten till den personliga integriteten, utan det har snarare varit en konsekvens av andra överväganden. Vad som mest tydligt har varit drivande är en vilja att anpassa dagens lagstiftning och framför allt dagens samhälle till att bättre passa ihop med de teknologiska landvinningar som har gjorts.

I takt med att teknologin blir såväl kraftfullare som enklare och billigare uppstår en rad nya möjligheter att ta itu med olika problem som redan existerar eller uppkommer som en följd av den teknologiska utvecklingen i sig. Utvecklingen borgar också för en utveckling av samhället så att den fungerar snabbare och bättre än tidigare, en förutsättning för nya företagsformer och affärsidéer.

Denna utveckling, där möjligheterna att begränsa den personliga friheten begränsas av den nya teknologin genom dels nya regler och genom nya arbetsätt har pågått samtidigt som en rad nya hot mot vårt samhälle har upptäckts. Terrorism och fundamentalistiska strömningar utnyttjar den teknik som finns för att på nya sätt hota vårt samhälle. Att inte använda den nya tekniken för att möta detta hot vore både dumdrigt och naivt.

Genom en utveckling där teknologin står för nya möjligheter och där teknologin också används för att hota våra andra friheter måste samhället vara beslutskraftigt. Detta ska dock inte, och får inte, förstås som en *carte blanche* till de styrande i samhället att montera ned den personliga integriteten. Rätten till frihet måste alltid vara en utgångspunkt i arbetet med att möta nya problem.

Under detta avsnitt behandlar vi två olika områden där rätten till den personliga integriteten har fått begränsas i allt för stor utsträckning; områden där teknologin själv är pådrivande och områden där rädslan är pådrivande. Detta gör vi genom att konkret belysa de två tendenserna med exempel. Under det första görs en referens till hanteringen av personuppgifter i olika register, medan i den andra till ökad

kameraövervakning och den s.k. FRA-lagen. I anslutning till detta presenterar vi också, i viss utsträckning, förslag till förändringar.

2.1 Den teknologiska utvecklingen som motor – den registrerade verkligheten

2.1.1 Problembilden

Som har anförts ovan är den teknologiska utvecklingen ensamt en förutsättning för integritetskränkningar. Genom allt kraftfullare datorer skapas inte bara en *möjlighet* att lagra mer information utan *produktionen* av sådan information är också en drivande kraft i utvecklandet av ny teknologi. Inom vad som populärt kom att kallas *den nya ekonomin* skapades ny information som blev en förutsättning för nya ekonomiska aktiviteter. Det kan här vara svårt att fastställa vad som kom först, den teknologiska utvecklingen eller behovet, men klart står ändå att vi i dagens samhälle producerar mycket mer information än för ett tiotal år sedan.

Detta är också något som många företag har utnyttjat. Som exempel kan nämnas dagligvarukedjan ICA. ICA, med ca 2 230 butiker i Norden och Baltikum, samlar idag in en mängd information om sina kunder.⁹ Man kan här grovt dela upp informationsinhämtningen i två kategorier; information som är knuten till ICAs kundklubb och information som är knutet till alla andra köp. Till den första gruppen samlar ICA in information om:

- Hur mycket kunden handlar
- Hur ofta kunden handlar
- Vad kunden handlar
- Var kunden handlar
- Vem kunden är (kön, ålder, hushållssammansättning osv.)¹⁰

Till den andra gruppen samlar ICA, som så många andra detaljhandelsföretag, en mängd information som är kopplat till själva köpet. Genom lagstiftning måste företag spara kvitton o.dyl. av bokföringsskäl och denna lagras enkelt genom den nya teknologin.

---

⁹ http://www.ica.se/FrontServlet?s=om_ica&state=om_ica_dynamic&viewid=1419051&showMenu=om_ica_0

¹⁰ Informationsblad från ICA, *ICA värnar om den personliga integriteten*,
http://www.ica.se/file_archive/pdf/ICA_den_personliga_integriteten.pdf

Klart är att företag som ICA besitter en mängd data som är kopplat till deras kunder.

2.1.2 Lagstiftningen

Central lagstiftning inom detta område är Personuppgiftslagen (PUL) SFS 1998:204. Syftet med PUL var och är att värna den personliga rätten till integritet genom att ställa upp krav på hur behandlingen av personuppgifter ska gå till. Grovt förenklat kan man sammanfatta lagstiftningen som att behandlingen av personuppgifter ska:

- Vara lagbunden och korrekt
- Omfatta automatiserad behandling och i vissa fall manuella register
- Vara automatisk, någon licens behövs inte.
- I princip kräva den registrerades samtycke.

PUL är med andra ord det regelverk som gäller för behandling av all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person som är i livet. Huvudregeln är att den som samlar in informationen måste ha samtycke från individen. Från denna regel finns dock undantag. De flesta av dessa är kopplade till myndighetsutövning eller hänsyn som att samtycke inte krävs om behandlingens syfte är att kunna fullgöra ett avtal.

Det finns dock ett undantag som är kopplat till den personliga integriteten och där det i princip är den lagrande personen som får avgöra om man ska begära samtycke eller inte. Om det finns ett berättigat intresse av att lagra uppgifterna och detta väger tyngre än den registrerades intresse av skydd mot kränkning av den personliga integriteten, behövs inget samtycke. Med andra ord, om t.ex. ICAs intresse av uppgifterna är tillräckligt starka så behövs inget samtycke. En annan konsekvens av denna generalklausul är att den som samlar in informationen fritt kan lämna ut denna till tredje man. En förutsättning härvidlag är dock att denne tredje man har ett sådant berättigat intresse som avses i generalklausulen.

En annan regel som är av intresse, och som kommer behandlas något nedan, är att individen har rätt att en gång om året få information om vilka uppgifter som lagras om denne.

2.1.3 Förslag

Även om rätten till den personliga integriteten innebär att man ska respektera människans frihet, så innebär detta inte att ingen information ska kunna lagras om information. Särskilt idag, i ett så pass utvecklat och kanske till och med invecklat samhälle som vi lever i, måste register få existera.

Detta innebär dock inte att det måste finnas kraftfulla instrument för att skydda individens rätt till skydd mot kränkning av den personliga integriteten. Ett exempel på där lagstiftaren har hamnat på efterkälken och öppnat upp för integritetskränkande behandling är general-klausulen i PUL 10§. Genom att väga individens intresse av integritetsskydd mot t.ex. ett företags eller myndighets intresse av uppgifterna som ett kriterium för samtycke urholkas skyddet i PUL. Den vars information är registrerad och behandlad någonstans ska så ofta som möjligt få information om detta.

Ett annat område där det är befogat med reform av PUL är rätten till information. Så som regleringen ser ut idag kan den enskilde kräva ut information om vilken data som är lagrad om denne en gång om året. För att få ut informationen krävs således att individen själv tar kontakt med den personuppgiftsansvarige. Detta kan knappast anses godtagbart. I takt med den utveckling som har skett lagras information om oss alla i många register på olika håll samtidigt. Det är svårt för individen att få en överblick om var information finns lagrad och av vem.

En bättre ordning vore därför att ändra i lagen så att det är den personuppgiftsansvarige som måste meddela individen, och inte tvärtom. Exempelvis kan man ha ett system där den som lagrar information en gång om året måste kontakta den enskilde och dels upplysa om att man lagrar information och begära ett förnyat förtroende.

Detta förslag kan också motiveras genom att det skulle öka medborgarnas insikt i hur mycket information som finns lagrad om dem i lika register. På så sätt skulle skyddet av den personliga integriteten troligen värderas högre.

2.1.4 Sammanfattning

- Vi föreslår i anslutning till PUL att man bör:
- Stärka den enskildes skydd genom att öka kraven på samtycke
- Ändra i lagen så att den som lagrar information om en enskild måste kräva förnyat samtycke en gång om året.

2.2 Rädslan som motor – teknologin som ett kränkande verktyg

2.2.1 Problembild

Som har anförts ovan skapar den teknologiska utvecklingen inte enbart i sig ett momentum för ökad övervakning. I takt med att nya hot upptäcks och gamla hot mot vår säkerhet kvarstår möjliggör teknologiska landvinningar och den nya kommunikationen kraftfullare vapen mot dessa hot. Ett tydligt exempel på detta är hur kameraövervakningen har exploderat. Detta har gått hand i hand med utvecklingen eftersom kameratekniken blir enklare och billigare men också då lagring av filmer har blivit enklare och billigare.

Ett annat exempel är hur dagens hotbild, och framför allt det mot det demokratiska samhällets fortlevnad, ställer krav på förbättrad underrättelseinhämtning. Dagens kommunikations-metoder, d.v.s. e-post och andra internetbundna verktyg, kan försvåra för staten att säkra andra friheter.

2.2.2 Kameraövervakning

Tillstånd för kameraövervakning har ökat kraftigt i Sverige den senaste tiden. Det finns 10.000 tillstånd från länsstyrelser i hela landet för kameraövervakning, men bara förra året godkändes 1000 nya tillstånd.¹¹ Kamerorna sätts upp för att förhindra och utreda brottslighet. Emedan brottsligheten inte har exploderat det senaste året så måste något annat motivera denna ökade övervakning av befolkningen.

För att få övervaka med kameror på plats där allmänheten har tillträde i Sverige måste tillstånd sökas hos länsstyrelsen i det aktuella länet. Tillstånd ska enligt lagen som behandlar kameraövervakning (Lag (1998:150) om allmän kameraövervakning) ges om ”intresset av sådan övervakning väger tyngre än den enskildes intresse av att inte bli övervakad. Vid bedömningen av intresset av allmän kameraövervakning skall särskilt beaktas om övervakningen behövs för att förebygga brott, förhindra olyckor eller därmed jämförliga ändamål.”¹²

Antagandet som de som förespråkar övervakningskameror gör är att de antingen är avskräckande, ingen begår ju brott om det är högst möjligt att åka fast för det, att brott som faktiskt begås kan klara upp med hjälp av bevis från övervakningskameror och att övervakningskameror bidrar till en känsla av säkerhet som gör att befolkningen vågar befinna sig på offentliga platser i större utsträckning och på så sätt också förhindrar brott.

En metaanalys som det Brottsförebyggande rådet beställt visade dock att minskningen av brottslighet var ytterst liten. På parkeringsplatser hade övervakningskameror en stor effekt på brottsligheten, troligtvis på grund av att inbrott i bilar oftast är ett planerat brott, där riskerna alltså kan övervägas, och att

---

¹¹ Andrén, Simon. *Fler kameror minskar inte brotten* (2009-09-23) Dagens Nyheter

¹² Lag (1998:150) om allmän kameraövervakning

just parkeringsplatser är en öppen ofta väl belyst yta som lämpar sig för kameraövervakning.¹³ Övervakningskameror i allmänhet har alltså ingen radikal påverkan på brottslighet. Övervakningskameror på specifika platser med specifikt syfte, såsom parkeringsplatser kan däremot ha en klar effekt. Anledningen till detta är att brott som begås, i synnerhet våldsbrott, oftast inte är planerade. Gärningsmannen tänker alltså oftast inte över konsekvenserna eller risken att åka fast på eventuella övervakningskameror utan handlar impulsivt. Alkohol och andra droger är också ofta med i bilden vilket understryker hur svårt det är för eventuella kameror att komma in i planeringsfasen av brottet, som ofta är obefintlig.

Tidigare har det funnits två alternativ för kameraövervakning. Antingen har kameran faktiskt övervakats av någon slags säkerhetspersonal som i realtid granskar och vidtar åtgärder för det som händer, eller så har övervakningskamerorna gått direkt till en bandspelare som spelat in det som skett och dessa band har också ofta spelats över inom exempelvis 24 timmar om inget har skett som gör att banden ska revideras. Den tekniska utvecklingen sker dock givetvis också på detta område. Den digitala inspelningstekniken gör att det som filmas är direkt avsökningsbart i datorer och avancerade program för ansiktsgenkänning kan användas för att identifiera enskilda personer. Denna identifiering kan sedan kopplas ihop med andra kameror för att följa dessa enskilda personers handlingar över tid. Kameraövervakning har alltså gått från att handla om säkerheten på en specifik plats, där det finns särskilda skäl för att ha övervakning, till att handla om möjligheten att följa en person, eller fordon, över en längre tid.

Denna avancerade teknik är dock inte tillgänglig eller ens intressant för de flesta som ansöker om tillstånd att sätta upp kameror. Teknikutvecklingen har också lett till att den gamla vanliga tekniken med kameror, tv-skärm och en bandspelare har blivit mycket billigare och tillgänglig. Därför ökar också det allmänna intresset av att sätta upp övervakningskameror. När det är en mindre investering krävs ingen större uppoffring och fler är därför villiga att sätta upp övervakningskameror. Detta kan också med stor sannolikhet förklara att antalet ansökningar med den tekniska utvecklingen har ökat kraftigt hos länsstyrelserna.

Teknikutvecklingen har alltså lett till att det finns nya möjligheter att kameraövervaka enskilda individer och också att grundläggande kameraövervakningsutrustning är billigare och därmed tillgänglig för fler aktörer. Antalet tillstånd har också i och med detta ökat. Frågan uppstår dock varför den tekniska utvecklingen tillåts styra över kameraövervakning i det offentliga rummet? Har antalet brott ökat på ett sådant sätt att en ökning av kameror anses

---

¹³ Welsh, Brandon C. & Farrington, David P. *Kameraövervakning och brottsprevention*, (2007) Brottsförebyggande Rådet, information och förlag.

nödvändig? Har dessa kameror i sin tur förhindrat brott i en sådan utsträckning att den kränkning av den personliga integriteten som övervakningskameror innebär är berättigad?

Bara för att en teknik nu är tillgänglig för fler innebär det inte att det är önskvärt att fler använder sig av den. Att det nu går att följa enskilda personer från kamera till kamera genom ansiktsgenkänning innebär inte heller att det är önskvärt med en sådan kränkning av denna persons personliga integritet. Sammantaget ger ju dessa båda teknikutvecklingar, fler kameror samtidigt som de kan kopplas ihop med samma person i följd, att befolkningen inte bara filmas mer utan också att en större del av deras liv täcks av övervakningen.

Den tekniska utvecklingen behöver egentligen inte alls styra hur mycket som ska övervakas och på vilket sätt. På samma sätt som det finns regler mot samkörning av myndighetsregister eftersom integritetskränkningen av att kombinera dem är för stor kan det mycket väl gå att förhindra att olika kamera- och övervakningssystem samkörs. Det går också att hindra utvecklingen med ett ökat antal tillstånd för kameraövervakning genom att helt enkelt göra det svårare att få tillstånd. Samhället måste se till att kameror inte rutinmässigt sätts upp med brottslighet som förevändning och sedan sitter kvar utan ytterligare utvärdering. En minskad effekt på brottsligheten borde bevisas av tillståndsinnehavaren efter att kameran har suttit uppe en tid för att ha kvar tillståndet. Istället för att låta tekniken styra hur samhället ska se ut och övervakas borde det utredas vilket behov samhället har av att denna teknik används för övervakning. Frågan är inte vad tekniken möjliggör utan vilket samhälle vi faktiskt vill leva i.

2.3 FRA-lagen

FRA-lagen tjänar som ett tydligt exempel på hur den moderna tekniken möjliggör en form av övervakning av enskilda individer som ett sätt att stävja hot mot vårt samhälle. Genom försvarsmaktens underrättelseverksamhet vill man ge stöd för bedömningar och beslut till stöd för svensk utrikes-, säkerhets- och försvarspolitik. Då hoten ofta är gränsöverskridande, asymmetriska och icke-militära både till ursprung och till karaktär ställs nya krav på signalspaningen. Här spelar den tekniska utvecklingen en stor roll. Denna har utvecklat samhället i stor grad men kan också ha gjort det mer sårbart. Regeringen menar att genom elektronisk underrättelseverksamhet underlättas sådan informationsinhämtning som är nödvändig och den är en förutsättning för att skydda det egna kommunikationssystemet.¹⁴

---

¹⁴ Prop. 2006/07:63, *En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet*, s. 16f.

Problemet är dock att underrättelseverksamheten inte får bli ett hot i sig självt. Som har anförts ovan är rätten till skydd mot inskränkningar i den personliga integriteten en grundbult i samhället och en förutsättning för frihet och utveckling. Även om elektronisk signalspaning kan vara viktig som ett led i att möta moderna hot, får inte målet helga medlen. Skyddet för den personliga integriteten måste även i framtiden vara starkt. Vi menar därför att signalspaning, om den ska bedrivas, i så fall ska vara tydligt avgränsat till de områden där de kan visa sig vara ett effektivt sätt att leda en brottslig utredning framåt.

2.3.1 FRA-lagen och skyddet för den personliga integriteten

När regeringens proposition lämnades till riksdagen i mars 2007 behandlades konflikten mellan personlig integritet och behovet av signalspaning.¹⁵ Här poängterades vikten av skydd för integritet men man betonade samtidigt signalspaningens positiva betydelse i form av säkerställande av fred och säkerhet som ett motsatt intresse som kan rättfärdiga inskränkningar.¹⁶

Slutprodukten blev också något i hästväg. Genom ändringar i lagstiftningen, som kom att mildras genom den debatt som pågick under behandlingen, beslutade riksdagen att bemyndiga FRA att inhämta signaler i elektronisk form vid signalspaning i visst angivet syfte. Framför allt handlar dessa syften om att kartlägga yttre hot mot samhället. Detta förstås som både militära och civila (terrorister) som inriktar sig mot t.ex. svensk trupp utomlands eller mot samhällets infrastrukturer (FRA-lagen¹⁷ §1). En förutsättning är att signalerna korsar svensk gräns och att signalerna inte har avsändare och mottagare som båda befinner sig i Sverige (FRA-lagen §2 och §2a).

Bakom denna fernissa av till synes godtagbara regler döljer sig dock problem. Eftersom lagen tillåter lagring av uppgifter som är hämtade från internet och korrespondens såsom e-post blir den praktiska effekten att FRA tillåts inhämta enorma mängder information. De territoriella begränsningar som angivits ovan blir dessutom kraftigt beskurna med tanke på hur internet ser ut. Även om avsändare och mottagare befinner sig i Sverige är det vanligt att datan skickas över svensk gräns och på så sätt blir en sällning mycket svår att genomföra. Detta för i sin tur till följd att data lagras automatiskt och tas bort först efter att det står klart att informationen inte är behövlig eller inte får inhämtas. Precis som när det kommer till behandling av personuppgifter enligt PUL får detta konsekvensen att FRA i praktiken kan lagra korrespondens utan att göra någon behovsprövning innan.

---

¹⁵ Prop. 2006/07:63 kap. 7.2.

¹⁶ Ibid. s. 61.

¹⁷ Lag om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet (SFS 2008:717), §1.

Det problematiska i detta kan även kopplas till rättssäkerhet och förutsebarhet. Genom att det i praktiken blir mycket svårt att på förhand veta vilken slags information FRA har samlat in råder betydande osäkerhet kring vad signalspaningen verkligen går ut på. Det är en självklarhet att underrättelseinhämtning, som denna, måste kunna sekretessbeläggas och få fortgå i hemlighet under en utrednings operativa fas. Om så inte skulle vara fallet skulle syftet med metoderna gå helt förlorade. Men med den teknik som idag finns tillgänglig kan FRA i princip lagra allt som finns på internet och staten för på så sätt en betydande kunskap om medborgarna och deras förevarande.

Skyddet för den personliga integriteten och värnandet om människans frihet måste som ha anförts ovan vara en utgångspunkt för den gemensamma sfärens organisation. Medborgarna får i ett liberalt samhälle aldrig bli ett medel för staten, utan det är tvärtom. Av den anledningen måste signalspaning mot de egna medborgarna vara så begränsad som möjligt och endast få förekomma när det finns särskilda skäl.

Om lagen om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet ska finnas kvar måste den i så fall reformeras ytterligare så att det tydligare framgår vilken information FRA får inhämta. Dessutom bör denna tydligt markerade avgränsning, av vad som kan vara rättfärdig informationsbearbetning, i realiteten också visa var signalspaningen som metod är så pass nödvändig och effektiv att det trumfar den enskildes rätt till sin skyddade sfär från statlig övervakning.

3 Avslutande ord

Föremålet för denna rapport har varit att belysa vikten av att värna individens rätt till skydd mot integritetskränkningar. Genom att mer i detalj konkret resonera kring tre fall där man har misslyckats med integritetsskyddet ville vi visa på hur man, från ett frihetligt perspektiv, kan resonera kring dessa frågor. Denna rapport ska dock inte förstås som att det inte finns andra problem än de tre presenterade; rapporten ska snarare ses som toppen på det isberg av integritetsinskränkningar som både har och fortsätter växa i en allt snabbare takt.

Vi vill därför avsluta med att påminna om att det också finns många andra områden där det är dags att återigen fundera över samspelet mellan samhällets intresse av säkerhet och funktion och rätten till den enskildes personliga integritet. Ett ta ett helhetsperspektiv i dessa frågor, där rätten till personlig frihet sätts i första rummet och där endast väldigt starka skäl att frånga den principen ska råda, är därför vårt centrala budskap med rapporten. Att inte sätta ned foten innebär att andra får tolkningsföreträde, ett tolkningsföreträde som för länge har tillåtit att hamna i fel händer. Vi väljer därför att avsluta med dessa träffsäkra ord till alla er som läst denna rapport: "Vägen till helvetet är stensatt med goda avsikter", en insikt som borde uppmana till att sätta ned foten och återta initiativet om vilka principer som ska styra framtidens samhälle.

Christian Krekula, Benny Lindholm och Hedwig Kastenholm 2009-12-04

4 Referenser

4.1 Tryckta källor

Andrén, Simon. *Fler kameror minskar inte brotten* (2009-09-23) Dagens Nyheter

Lag (1998:150) om allmän kameraövervakning

Lag om signalspaning i försvarsunderrättelseverksamhet (SFS 2008:717)

Locke, John, *Two Treatises of Government*, 1689.

Mill, John Stuart, *Om friheten* (1859), Natur och Kultur 1984.

Prop. 2006/07:63, *En anpassad försvarsunderrättelseverksamhet*

Welsh, Brandon C. & Farrington, David P. *Kameraövervakning och brottsprevention*, (2007) Brottsförebyggande Rådet, information och förlag.

4.2 Källor från Internet

http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=20&module_instance=3&action=pod_show

http://www.manskligarattigheter.gov.se/extra/pod/?id=20&module_instance=3&action=pod_show

<http://boes.org/un/swehr-b.html>

http://www.riksdagen.se/templates/R_PageExtended___6074.aspx

http://www.ica.se/FrontServlet?s=om_ica&state=om_ica_dynamic&viewid=1419051&showMenu=om_ica_0

Informationsblad från ICA, *ICA värnar om den personliga integriteten*,

http://www.ica.se/file_archive/pdf/ICA_den_personliga_integriteten.pdf

SOU 2008:125 <http://www.grundlagsutredningen.se/>

www.manskligarattigheter.gov.se/.../file.../europa_501104.pdf